

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Голова приймальної комісії,
в.о. ректора Мелітопольського
державного педагогічного
університету імені Богдана
Хмельницького

 Наталія Фалько

«28»

2023 року

ПРОГРАМА

ФАХОВОГО ІСПИТУ

Спеціальність: 054 Соціологія

для здобуття ступеня магістра на основі НРК6 та НРК7

Програма фахового іспиту зі спеціальність 054 Соціологія для здобуття ступеня магістра на основі НРК6 та НРК7 / Укладачі: канд. філос. наук, доцент Букреєва І.В., канд. філос. наук, доцент Афанасьєва Л.В., д-р соціол. наук, професор Глебова Н.І. Запоріжжя: МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2023.
17 с.

Ухвалено на засіданні кафедри соціології та філософії
(протокол № 8 від 13 березня 2023 року)

АНОТАЦІЯ

Фаховий іспит для спеціальності 054 Соціологія має за мету оцінку мотивації абітурієнта до вступу на навчання, з'ясування рівня його фахових компетенцій, комплексну перевірку знань абітурієнта та його розуміння змісту базових соціологічних дисциплін («Загальна соціологічна теорія», «Методи збору соціологічної інформації», галузеві соціології); визначення його готовності до засвоєння фахових освітніх компонентів магістерського рівня.

Завданнями фахового іспиту є оцінювання рівня аналітичних здібностей абітурієнта, його вміння узагальнювати теоретичну інформацію, оцінювання спроможності вступника до послідовного, логічного та аргументованого викладення власних думок.

Дана програма складається зі анотації (мета, завдання, компетентності) та наступних блоків модулів: суспільство як соціальна система, соціальні зміни і соціальний розвиток, соціологічне дослідження як вид соціально-наукового пізнання, програма соціологічного дослідження.

Програма іспиту є нормативним документом для оцінки й контролю знань в Державній екзаменаційній комісії для абітурієнтів за спеціальністю 054 Соціологія для студентів денної форми навчання.

Фаховий вступний екзамен складається з 3 теоретичних питань та тестової перевірки знань.

На фаховий вступний екзамен виносяться наступні змістовні модулі: Статус соціолога в системах соціальної та дослідницької практики; Наукове соціологічне знання; Ревізія базових тверджень соціологічної науки; Конфліктні ситуації та шляхи їх розв'язання; Еволюція, наукові основи та методологія соціологічних знань; політична соціологія; Основні методи соціального прогнозування; Особа і суспільство в постмодерністському контексті; Перехідні суспільства і трансформація національної держави в умовах глобалізації; Основні напрямки сучасної соціології; Методи соціологічного дослідження; Типологія політичних конфліктів; Основні методи

врегулювання конфліктів; Особливості політичних конфліктів у сучасній Україні; Актуальні проблеми соціогуманітарного знання; Соціокультурні основи історичного процесу; Соціокультурні реалії сучасного світу.

ВСТУП

Мета: виявити рівень професійних знань, умінь і навичок абітурієнтів зі спеціальних та галузевих дисциплін соціології.

Завдання:

- Оцінити рівень теоретичної професійної підготовки абітурієнтів зі спеціальних та галузевих дисциплін соціології;
- Проаналізувати ступінь оволодіння випускниками сучасними методами, формами організації та соціологічним інструментарієм в галузі майбутньої професії;
- Виявити професійні уміння і навички для прийняття самостійних рішень;
- Виховати потребу у систематичному поновленні своїх знань та творчо їх застосувати в практичній діяльності.

Компетентності: здатність до аналізу і синтезу, розв'язання проблем, прийняття рішень, здатність до організації і планування, здатність збирати, з використанням сучасних інформаційних технологій дані, необхідні для формування суджень з відповідним соціальним, науковим і етичним проблемам; здатність використовувати соціологічні методи дослідження для вивчення актуальних соціальних проблем, для ідентифікації потреб та інтересів соціальних груп; здатність використовувати соціальні та мультикультурні відмінності для вирішення проблем у професійній і соціальній діяльності; здатність застосовувати знання на практиці, дослідницькі навички і уміння, здатність працювати самостійно; навички управління інформацією.

ПРОГРАМА

Розділ I. Суспільство як соціальна система

Соціологія як наука: предмет, структура, функції

Специфіка соціології за об'єктом і предметом дослідження. Світоглядний та теоретичний плюралізм в сучасній теоретичній соціології. Сучасна наукова дискусія щодо визначення структурних особливостей соціології та рівнів соціологічного знання.

Структура соціологічного знання. Методи соціології, функції соціології та її місцеу системі сучасних наук.

Поняття «система» як вихідне поняття в розумінні суспільства.

Теорія соціальних систем Т.Парсонса та її основні функціональні вимоги. Елементи і структура. Функція як засіб організації елементів системи. Специфіка соціальної системи. Соціальна система як взаємодія формуючих її структурних елементів. Суспільство як соціальна система. Соціетальна система.

Соціальна структура суспільства.

Соціальна структура і соціальна система. Макро- и мікро структура. Підструктури суспільства. ***Соціальна спільність.*** Види і форми соціальних спільнот. Масові соціальні спільноти. Соціальна агрегація і соціальна категорія. Групові (демографічні, етнічні) спільноти. Сім'я, рід, клан, плем'я, народність, нація. Територіальні спільноти. Соціальні організації і соціальні інститути. ***Соціальна група.*** Мала і велика соціальні групи. Формальні та неформальні групи. Номінальні і реальні, первинні і вторинні групи. Мала група та її соціально вагомні ознаки. Форми малої групи. Діада і тріада, Квазігрупи. Публіка. Натовп. Соціальні круги.

Соціальна стратифікація. Концепція соціальної стратифікації П.Сорокіна. Функціоналістська модель соціальної стратифікації (Т.Парсонс, Е.Шилз, К.Девіс). Соціальний склад населення. Ієрархія в суспільстві. Соціальна нерівність.

«Клас», «страта», «соціальна група» як основні поняття стратифікаційного

аналізу. Стратифікаційна структура суспільства (К.Маркс і П.Сорокін). Види стратифікації: економічна, політична, професіональна. Основні критерії соціальної стратифікації.

Типи стратифікаційних систем. Рабство. Касты. Стан. Класи. Класова система. Стратифікаційна структура американського суспільства (Л.Уорнер). Типологія класів. Середній клас та його роль у суспільстві.

Соціальна організація.

Теорії соціальної організації. Ознаки соціальної організації. Ефект синергії. Типологія організацій. Внутрішня структура організації. Соціальна структура, мети, учасники, технологія і зовнішнє оточення. Формальна організація і бюрократія. Теорія бюрократії (М.Вебер). Ідеальний тип бюрократії. Ознаки бюрократії (по Веберу).

Соціальний інститут як компонент соціальної структури суспільства.

Підходи до розуміння соціального інституту (О.Конт, Г.Спенсер, Е.Дюркгейм).

Особливості соціальних інститутів. Ознаки і функції соціальних інститутів.

Сім'я як соціальний інститут і мала соціальна група. Функції сім'ї. Види сімей.

Шлюб і його форми. Система шлюбних відносин.

Політика як соціальний інститут. Політичні відносини. Політика як наука і мистецтво. Ознаки політики. Соціальні функції політики як соціального інституту. Громадянське суспільство і держава. Громадянське суспільство і його сфери. Держава як «політично організоване суспільство». Ознаки держави як соціального інституту. Функції держави.

Економіка як соціальний інститут. Структура і функції економіки. Соціальна ринкова економіка. Економічна система суспільства. Види економічних систем. Традиційна, командна, ринкова і змішана економіка.

Релігія як соціальний інститут. Функції релігії. Основні елементи релігії: релігійна свідомість, релігійний культ і релігійні організації. Форми релігійних організацій. Церква і секта.

Освіта як соціальний інститут. Освіта і процес соціалізації. Компоненти системи освіти. Функції освіти.

Соціальні комунікації.

Комунікація і діючи в суспільстві економічні, соціально-культурні і політичні процеси. Комунікація як передача і обмін інформацією. Комунікація як процес усвідомлення дійсності і формування образу світу у людей (В.Липпман). Лінійна модель комунікації М.Лассуєла та її п'ять елементів. Інтеракціоністська модель комунікації Т.Ньюкомба. Загальна теорія комунікації Г.М.Маклуєна, Етапи розвитку комунікативних процесів. Усне мовлення, писемність друкований верстат і аудіовізуальні засоби комунікації. Комунікація як складний багатокomпонентний процес. Основні компоненти комунікації. Комунікація та її три взаємозалежних завдання. Функції масової комунікації. Комунікація як вид управлінської діяльності. Маніпуляція у діяльності масової комунікації.

Соціальна мобільність.

Соціальна мобільність і динаміка соціальної структури суспільства. Соціальна мобільність як зміна індивідом або групою соціального статусу, місця в соціальній структури суспільства. Різновиди мобільності (вертикальна і горизонтальна, висхідна і низхідна).

Групова соціальна мобільність та її причини (П.Сорокін). «Соціальні ліфти». Канали соціальної циркуляції (П.Сорокін): армія, церква, школа, сім'я і шлюб, власність. Соціальна мобільність і маргінальність.

Соціальне керування.

Керування як особливий вид діяльності. Соціальне керування як систематичний вплив суб'єкта керування на соціальний об'єкт. Організаційна структура керування та її елементи. Рівні управління (Т.Парсонс). Цілеспрямування и ціле досягнення як функції управління. Адміністративна і інформаційно-аналітична функції. Соціальна функція керування. «Управлінське віяло» та його структурні компоненти. Керівництво й управлінська діяльність. Е.Тейлор, Г.Емерсон, А.Файоль, М.Вебер та їх

концепції керування. Дванадцять принципів керування Г.Емерсона, «Теорія адміністрації» А.Файоля та його п'ять універсальних принципів. Теорія бюрократії М.Вебера як «ідеальний тип» адміністративного керування.

Розділ II. Соціальні зміни і соціальний розвиток.

Еволюція і революція. Соціальний прогрес. Підходи до аналізу соціальних змін: еволюціонізм, конфліктний напрям, теорія катаклізмів. Соціальна еволюція. Теорії соціальної еволюції (О.Конт, Г.Спенсер, Е.Дюркгейм). Концепції соціального еволюціонізму. Соціальна дифузія і акультурація.

Поняття «революція». Марксистська теорія соціальної революції. Немарксистські соціологічні концепції соціальної революції. Теорія циркуляції еліт (В.Парето). Теорія модернізації. Глобальні революції. Глобалізація як процес глобальних змін.

Типологія суспільств.

Тип суспільства як сукупність інтегральних відзнак суспільства. Прості і складні суспільства. Періоди розвитку суспільства (Л.Г.Морган, Г.Ленські і Дж.Ленські), Типологія суспільств Ф.Тьонніса. Формаційний підхід до класифікації суспільств. Індустріально-технологічні теорії і три глобальні революції. Історико-стадіальний підхід (Д.Белл, У.Ростоу), Класифікація суспільств О.Тоффлера.

Традиційне, індустріальне і постіндустріальне суспільства.

Традиційне суспільство та його соціальна організація. Риси традиційного суспільства. Індустріальне суспільство. Промислова революція та перехід від традиційного до індустріального суспільства. Риси індустріального суспільства.

Постіндустріальне (інформаційне) суспільство. Knowledge based society. Мікроелектронні та комп'ютерні технології. Риси постіндустріального суспільства.

Соціальна трансформація суспільства.

Соціальна трансформація як процес відносно швидкої зміни системних

ознак суспільства. Трансформаційні зміни і фази трансформації у суспільствах колишнього державного соціалізму. Посткомуністична трансформація як «капіталістична» революція. Межі та варіанти історичного вибору суспільства. Концепція соціальних механізмів трансформації (Т.І.Заславська). Соціальне середовище у суспільствах колишнього державного соціалізму.

Розділ III. Соціологічне дослідження як вид соціально-наукового пізнання

Об'єкт та предмет соціології.

Об'єкт та предмет соціології. Соціальні зв'язки та соціальні відносини, Типологізація соціальних явищ. Поняття «соціальне». Методологічна обґрунтованість наукового дослідження. Метод, процедура, методика, техніка соціологічного дослідження. Класифікація методів і технік емпіричного соціологічного дослідження.

Типи та форми соціологічного дослідження.

Теоретичні та емпіричні, фундаментальні та прикладні соціологічні дослідження. Соціальна інженерія. Взаємозв'язок між окремими сферами соціологічного знання. Критерії соціологічного дослідження: емпіричний, теоретичний, кумулятивний, об'єктивний. Процес побудови теоретичного соціологічного знання. Його етапи. Структура соціологічного знання. Методологічне забезпечення соціологічного дослідження.

Критерії якості результатів соціологічних досліджень.

Поняття якості та надійності соціологічної інформації. Первинна та вторинна соціологічна інформація. Поняття надійності та валідності методів дослідження. Поняття обґрунтованості, об'єктивності, точності, повноти та істинності даних. Теоретичні помилки, їх джерела. Інструментальні помилки – помилки, пов'язані з інструментом дослідження та процедурою збирання даних. Випадкові та систематичні помилки. Організаційно-процедурне забезпечення якості результатів дослідження.

Соціальний факт.

Науковий факт. Соціальний факт: критерії відокремлення. Соціологічне розуміння статистичного факту. Логіка встановлення соціальних фактів. Факт як емпіричне підґрунтя наукової теорії. Інтерпретація фактів.

Соціологічні підходи до вивчення соціальних фактів. Типи та форми дослідницьких проектів.

Головні підходи до вивчення соціальних фактів: демографічний, психологічний, колективістський, взаємовідносин та культурологічний. їх специфіка та сфера застосування.

Поняття «тип дослідницького проекту». Види дослідницьких проектів: експериментальне дослідження, обстеження, порівняльне дослідження, етнографічне дослідження. їх характеристика.

Розділ IV. Програма соціологічного дослідження.

Проект і програма соціологічного дослідження. Мета – дереш цілей дерево завдань – постановка завдань. Система показників та індикаторів одиниці та шкали вимірювання. Номінальна, порядкова, метрична (інтервальна) шкали та їх перетворення. Критерій повноти інформаційного забезпечення. Підготовка анкет. Валідність, лаконічність, однозначність, зрозумілість (доступність) для респондента. Типові помилки. Фільтри. Оформлення анкет. Генеральна сукупність. Вибірка. Принципи, типи та процедури відбору. Обсяг вибірки. Організація збирання даних. Оброблення даних. Аналіз та опис результатів. Методи статистичного аналізу. Розподіли та тіснота зв'язків. Одно- та двовимірні розподіли. Висновки та рекомендації. Рекомендації щодо поліпшення методичних та процедурних засад даного (подібного) соціологічного дослідження.

Проблема, об'єкт та предмет дослідження.

Формулювання проблеми – вихідний пункт розробки програми. Теоретичні та прикладні проблеми. Головні вимоги до розгортання проблеми дослідження. Об'єкт та предмет дослідження, їх призначення. Вимоги до об'єкта дослідження. Об'єкт дослідження та одиниці спостереження, Поняття типологізації.

Цілі, завдання та гіпотези дослідження.

Висунення цілей дослідження як орієнтація на його кінцевий результат. Теоретично-прикладні та практичні цілі дослідження. Завдання дослідження. Послідовне висунення програмних завдань залежно від головної мети дослідження. Методичні завдання. Гіпотеза – головний методологічний інструмент соціологічного дослідження. Джерело формулювання гіпотези. Логічна структура гіпотези та принципи її побудови. Типи гіпотез у соціологічному дослідженні. Гіпотеза головна та гіпотези-наслідки. Описові та пояснювальні гіпотези. Обґрунтування та можливість емпіричної перевірки гіпотез. Залежність типу соціологічного дослідження від гіпотези. Загальні вимоги до гіпотези.

Інтерпретація та операціоналізація головних понять.

Виокремлення головних понять дослідження. Інтерпретація понять як процедура їх пояснення, уточнення їх змісту, який складає концептуальну схему дослідження. Види інтерпретації головних понять (теоретична, емпірична, операційна). Сутність інтерпретації, головні процедури. Нормативні вимоги до процедур інтерпретації. Попередній системний аналіз об'єкта дослідження.

Вимірювання.

Роль і місце емпіричного дослідження в соціологічному аналізі. Етапи конструювання: перехід від визначення предмета дослідження до його вимірювання. Межій можливості квантифікації соціальних явищ. Показники та індикатори. Рівні вимірювання. Шкали: номінальна, порядкова, інтервальна, метрична. Показники якості вимірювального інструменту: надійність і валідність. Критерії валідності. Критерії надійності. Точність вимірювання. Перетворення шкал. Тести в соціологічних дослідженнях. Проблема інтерпретації отриманих даних.

Вибірковий метод.

Характеристика основних елементів вибіркового процесу: одиниця спостереження й об'єкт репрезентації; класифікація об'єктів репрезентації в

соціологічних дослідженнях; типи районування об'єктів репрезентації на проміжних ступенях добору; ступінь добору: одноступеневі й багатоступеневі вибірки – переваги та вади. Обсяг вибіркової сукупності: статистичні критерії; аналітичні критерії; критерії економічності дослідження.

Критерії оцінювання

Екзаменаційний білет з фахового іспиту з соціології складається з двох теоретичних питань по 25 балів кожне та 50 тестових завдань. Максимальна кількість балів кожного білета складає 100.

Оцінка «відмінно» передбачає високий рівень знань абітурієнта, правильну відповідь, ґрунтовне розуміння основної термінології, теоретичного матеріалу курсу, знання додаткової літератури, вміння грамотно та творчо використовувати отримані знання для вирішення практичних завдань, робити висновки на основі застосування різних методів дослідження та обробки інформації.

Оцінка «добре» передбачає достатній рівень знань, повне розуміння термінології та теоретичного матеріалу, здатність абітурієнта підтверджувати свої знання відповідними аргументами, застосовувати здобуті знання на практиці. Абітурієнт правильно відбирає джерела необхідних інформації для розв'язання проблем у типових ситуаціях. Допускається одна помилка.

Оцінка «задовільно» передбачає середній рівень компетентності абітурієнта, ставиться у випадку, коли він поверхово розуміє теорію та термінологію, виконуючи практичні завдання, потребує допомоги викладача. При відповіді на питання робиться 2-3 помилки.

Оцінка «незадовільно» передбачає початковий рівень компетентності абітурієнта, характеризується фрагментарним засвоєнням теоретичного матеріалу курсу, невмінням правильно використовувати джерела інформації при вирішенні практичних завдань.

Шкала оцінювання:

90-100 балів – відмінно;
 82-89 балів – добре;
 74-81 балів – добре;
 64-73 бали – задовільно;
 60-63 бали – задовільно;
 35-59 балів – незадовільно;
 1-34 балів – незадовільно.

Переведення оцінок, які виражені у балах за багатобальною шкалою, у оцінки за національною шкалою здійснюється відповідно до таблиці.

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ЕСТ8	Оцінка за шкалою ЕСТ8
		Оцінка	Пояснення
90-100	відмінно	A	Відмінне виконання
82-89	добре	B	Вище середнього
74-81		C	Загалом добра робота
64-73	задовільно	D	Непогано
60-63		E	Виконання відповідає мінімальним критеріям
35-59	незадовільно	FX	Незадовільно зможливістю повторного складання
1-34		F	

Література

1. Віталій Савка, Л. Климанська. Соціологія соціальних проблем. Львів: Львівська політехніка. 208 с.
2. Архів журналу. Соціологія: Теорія, методи, маркетинг. Інститут соціології НАН України <http://stmm.in.ua/archive/>
3. Афанасьєва Л.В., Букреєва І.В, Орлов А.В. Методи збору, аналізу та комп'ютерної обробки соціологічної інформації. Навчально-методичний посібник. Мелітополь, видавничо-поліграфічний центр «Люкс», 2014. 408с.
4. Білушак Г.І. Математико-статистичні методи в соціології: навч. посіб. для студентів ВНЗ. Нац. ун-т «Львів. Політехніка». 2016. 111 с.
5. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2003. 192 с.
6. Паніна Н.В. Технологія соціологічного дослідження. К.: Інститут соціології НАН України, 2007. 320 с.
7. Пилипенко В.Є. Українська соціологія сьогодні: дослідження основних сфер життєдіяльності суспільства. Львів: ЗУКЦ, 2012. 326 с.
8. Панченко Л.Ф. Математичні та статистичні методи аналізу соціологічної інформації: Практикум. КПІ ім. І.Сікорського, 2018. 289 с.
9. Рожанська Н. В. Загальна соціологічна теорія : навч. посіб. Миколаїв Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 336 с.
10. Арон Р. Етапи розвитку соціологічної думки. К.: Юніверс, 2004. 688с.
11. Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / Пер. з англ. І.Андрущенко, М.Винницький. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 109 с.
12. Гіденс Е. Соціологія. К.: Основи, 1999.
13. Стан сингулярності: соціальні структури, ситуації, повсякденні практики / С.Макеєв, С.Оксамитна, А.Домаранська, О.Іванов, Т.Костюченко, Л.Малиш, Т. Марценюк, С. Стукало; за ред. С. Макеєва і С. Оксамитної. –

К.: НАУКМА, 2017. 180с. https://i-soc.com.ua/assets/files/library/stan-singulyarnosti_monografiya_2017.pdf

14. Кутуєв П.В. Трансформації модерну: інституції, ідеї, ідеології: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. 516с. <http://www.sociology.kpi.ua/wp-content/uploads/2019/02/Kutuev.pdf>
15. Кутуєв П.В., Богданова О.В., Клименко М.І. та ін. Теорія соціальних змін: сучасні соціологічні концептуалізації: Навчальний посібник. К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2014. 220 с.